

Tompa Gábor színházigazgató, rendező

Kelemen Hunor szövetségi elnök méltatja

Egy vallomással kell kezdenem! Miután elvállaltam Tompa Gábor laudációját, a következő pillanatban rájöttem, hogy óriási bajban vagyok. Nemcsak azért, mert olyan nézőpontot kell választanom, ami a laudációt lehetővé teszi, és ez nem könnyű. Hanem azért is nehéz helyzetben vagyok, mert Tompa Gáborról már rengeteget írtak, talán doktori disszertáció is született róla.

Mindent elmondtak róla, gondoltam én, amit csak el lehet mondani egy olyan komplex alkotóról, mint Tompa Gábor. Ugyanakkor ő az a rendező, aki szívesen is beszél mindarról, amit a színházról gondol, amit tesz, a saját rendezéseiről, de szívesen mond véleményt világunk fontos kérdéseiről, persze anélkül, hogy saját gondolatait a végső igazságnak tekintené.

Befogadó és megengedő szemlélet ez. Rezignált tudás.

De lássuk előbb a nézőpontot.

Először is, ha túl közel jövök hozzá, mármint Tompa Gáborhoz, ha nagyon közelről nézem, akkor túl kevés látszik belőle, és elvész a lényeg.

Ha meg túl messzire megyek, hogy legyen kellő rálátásom, ha nagyon eltávolodom, akkor meg annyira hatalmas és részletgazdag a kép, hogy pár percen leírhatatlanná válik. Félő, hogy ami lényeg, ismét kimarad.

Így aztán maradt az egyetlen járhatónak vélt út: egy nagyon szubjektív perspektíva, baráti és kedvesen elfogult, ám őszinte gondolatsor arról, ahogyan én Tompa Gáborról ma néhány percen beszélni tudok.

Az elmúlt bő egy esztendő Tompa Gábor számára hihetetlenül zsúfolt volt. Embert próbáló, mondhatnám patetikusan, de nem teszem, mert Gábortól távol áll minden patetizmus. Sokkal inkább mondom azt, hogy termékeny és minden zökkenő ellenére derűs.

De lássuk a számokat: három Shakespeare-dráma színrevitele, két Ravel-opera, egy Sorescu, két fesztivál megszervezése és lebonyolítása, illetve az Európai Színházi Unió és a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatása. Ezek közül A velencei kalmárral elnyerte az Uniter legjobb rendezői díját.

Bátran elmondhatjuk, hogy Tompa Gábor korszakváltó és korszakalkotó művész. Arról persze lehet vita közöttünk, hogy a korszakváltást hová helyezzük el.

Én a magam részéről ezt az 1992-es esztendőre tenném. Ekkor viszi színpadra Tompa Eugen Ionescu Kopasz énekesnőjét. Saját bevallása szerint már a nyolcvanas években érdekelte ez a darab, ám várnia kellett. Türelem kellett hozzá.

Tompa Gábor egyik hatalmas emberi és művészi erénye a türelem. A belső, saját magával szembeni türelem. Ha valamire nincsen elkészülve, vagy nem adottak a körülmények, nincs

megfelelő szereposztás, ha az ő nagyon magas mércéjével mért elképzelésének a hibátlan megvalósítását bármi akadályozza, akkor türelmesen vár.

Ha szükséges, akkor éveket, mert az alkotásban nincs kompromisszum. Számára a színház és a színházzal való viszony egyszerre esztétikai és etikai kérdés.

Az 1992-es Kopasz énekesnő kolozsvári előadása életre szóló élmény. Korszakhatár. Megmutatja a teljes rendezői fegyverzetben előttünk álló Tompa Gábort, kijelöli az irányt, és megjelöli a Kolozsvári Állami Magyar Színház társulatának a helyét.

Én magam abban az időben nyolc vagy kilenc alkalommal néztem meg, minden egyes alkalommal más és más olvasatát kerestem ennek a ionescoi abszurdnak. Tompa Gábor kegyetlenül őszintén, azt a tükröt tartotta elénk, amely pontosan rávilágított korunk egyéni és társadalmi életének gépies ürességére. Arra, ahogy egymás mellett élünk, beszélünk, de inkább elbeszélünk egymás mellett anélkül, hogy bármi lényegeset mondanánk egymásnak. A gyors visszajátszás pedig az az éles váltás, amely a katartikus élményt adja. Hetekig erről beszéltünk, vitáztunk a szerkesztőségekben, baráti társaságokban vagy kocsmában egy-egy sör mellett.

Tompa Gábor világszemléletét és rendezői, művészi látásmódját a családi vonatkozások mellett jelentősen meghatározta az, hogy nemcsak két kultúra találkozóponyján született, él és tanult, hanem az is, hogy mindkettőben otthonosan mozog.

Ehhez nem elég a kanonizált értékek tökéletes ismerete, hanem érteni kell a mentalitás mély rétegeit, a világot teremtő mítoszokat, eligazodni az identitást alakító végtelen mentális mezőkön.

Ezt a megértést és látásmódot természetesen segítette az is, hogy a bukaresti rendezőszakon a kor román színjátszás legjobbaitól tanult. Mindezt a leghitelesebben tudta kamatoztatni, két iskola találkozott az ő látásmódja kialakulásában, amit úgy gyúrt egységes egészé, hogy arra ráépítette az évtizedek alatt a világ különböző helyein megszerzett tudást és tapasztalatot.

Művészi programját annyira egyszerűen határozza meg, mint egy faék: a világba vetett ember létkérdéseivel, az emberi egzisztencia lényegével foglalkozni, ezt mutatni meg a színházművészet komplex, hihetetlenül változatos eszközeivel. Ettől lesz Tompa Gábor színháza hiteles, brutálisan őszinte, katartikus és képes a csodára. Újra és újra elvarázsol, mint a legjobb mágia, amit csak a művészet adhat.

Tompa Gábor a nézőt nem kíméli. Gondolkodásra kényszeríti, arra készíti, hogy a történet részesévé váljon, ne fordíthassa el a szemét a tükörtől.

A néző nem ússza meg. Nincs olcsó szórakoztatás, nincs előre gyártott magyarázat, szájba rágott értelmezési kulcs. Az utolsó mondat mindig a nézőé, a mágia részesévé teszi, de a szabadságát nem veszi el. Sőt! Minden látható és láthatatlan erejével azon van, hogy nyitva hagyja az értelmezés kapuját. Nincs egyetlen abszolút igazság. Az értelmezést mindig a nézőre, a befogóra bízta, amely értelmezés a mindenkori emberi léthelyzet függvénye is egyben.

Tompa hihetetlen erővel, kozmikus kreativitással képes a megújulásra és a kontextualizálásra. Legutóbb ezt a rendkívüli képességét éppen két Shakespeare-dráma színrevitelén bizonyította. A velencei kalmár pedig ennek az iskolapéldája. De nem az egyetlen, és biztos vagyok, hogy nem is az utolsó.

Bátor kézzel, szinte egyetlen mozdulattal rántja át a 21. századba azt a hatalmas történetet, amelyet már sokszor és sokféle módon mutattak meg, de ennyire és ilyen formában korszerűsítve talán még senki sem tette.

Hatalmas bátorság és tudás szükséges ehhez. Szívesen fordul Tompa Shakespearehez, mert ő az emberi természet, a lélek és az emberi lét kiváló ismerője. Mindig olyan többrétegű történeteket keres Tompa Gábor, amelyekből kibontható egy nagyobb, általánosabb, egyetemesebb, biblikus történet.

Az a felismerés vezeti őt is, hogy évszázadok alatt az ember alapvető természete nem változott. Vágyai, érzelmei, céljai, törekvései, erényei és hibái változatlanok. Ami változott, az a felszín, a környezet, fejlődött a technika, más a díszlet, mások a fények és más a háttérzaj.

Sok évvel ezelőtt, talán a Leonce és Léna előadásán azon gondolkodtam, hogy miután láttam már Tompa Gábor néhány rendezését, és beülnék egy előadásra anélkül, hogy tudnám a rendező nevét, felismerném-e Tompa keze nyomát?

Biztosan felismerném, biztattam magam.

Annyira erősek, olyan mértékben letisztultak, annyira jellegzetesek, hogy nem lehet eltéveszteni. Minden a helyén van: az előadás ritmusa, az éles váltások, a zene, a díszletek, a jelmezek, egy-egy jelenet megkomponáltsága, mintha egy festményt látna az ember egy tökéletesre élesített pillanatban.

Tompa Gábor olyan pontosan dolgozik, mint a legnagyobb tudású óráépítők, akik nemcsak a mechanikát ismerik a legapróbb részletekig – sőt képesek új funkciókat adni az ismert gépezetnek –, hanem magát az időt is belülről élik meg.

Ha irodalmi példát kellene mondanom: Marquez vagy Bodor Ádám. Felismerni száz közül is.

Tompa Gábor harminc éve társulatvezető, a Kolozsvári Állami Magyar Színház főigazgatója. Volt szerencsém látni ezt a harminc évet több megvilágításból. De bárhonnan is nézzük, tagadhatatlan tény, úgy építette és úgy vezette a társulatot, hogy már 1992-től, 1993-tól föltette nemcsak a romániai, hanem az európai színházi világ térképére is.

Maradandó, kitörölhetetlen nyomot hagyott a társulattal az erdélyi magyar, a romániai, az összmagyar és az európai színjátszás világában. Erre egyszer külön is érdemes lenne kitérni. Megérne egy nagymisé, ahogy felénk mondják. De Gábor rendezői és pedagógiai kéznyma ennél nagyobb földrajzi és szellemi térben is tisztán felismerhető. Pedagógusként Marosvásárhelytől és Kolozsvártól Kaliforniáig rendezők nemzedékeit tanította.

Igazi transzilván ember. A saját elmondása szerint, amit eddigi pályája hűen vissza is igazol, elkötelezett híve annak az Apáczai-modellnek, mely szerint itthon is, e kies Transzilvániában lehet európai és világszínvonalon alkotni. Úgy is mint rendező, és úgy is mint színházvezető. Tompa ebben a tekintetben is Harag György 21. századi utódja.

Bár Haragnak nem adatott meg, hogy több kontinens színházaiban rendezhessen, alkatilag a hasonlóság egyértelmű. Ki kell mozdulni, el kell menni, látni kell, tágítani a horizontot, megújulni, több és több tudásra szert tenni és azt itthon nemcsak megmutatni, hanem beépíteni a mi színházi kultúránkba.

Kedves Gábor, köszönet az eddigi munkádért, legyen erőd, időd és kedved legjobb tudásod szerint folytatni még hosszú évekig azt, amit immár négy évtizede teszel. Elvárásolni a közönséget, úgy tartani a tükröt, hogy ne lehessen kitérni előle, és megmutatni a színházművészet eszközeivel mindazt, amit az emberi létezésről az adott helyen és időben érdemesnek tartasz a megmutatásra.

Gratulálok!

Kolozsvár, 2020. január 22.